

СОПЫЛЫҚ ДҮНИЕТАНЫМНЫҢ НЕГІЗІН ҚАЛАУШЫЛАРДЫҢ БІРІ ҚОЖА АХМЕТ ЙАССАУИ. ДИУАНИ ХИКМЕТ ШЫҒАРМАСЫ

Миралиева Диана Нұрмуханқызы

Шыршық мемлекеттік педагогикалық университеті

Қазақ тілі және әдебиеті бағытының 1-курс студенті

E-mail: diananurmuxan2@gmail.com

Ғылыми жетекшісі: **Байзаков Жандос Абдазимович**

***Аннотация:** Қазақ еліне, жалпы Орта Азия халықтарына ислам дінін дәріптеуші, сопылық дүниетанымның негізін қалаушы, атақты ғұлама-ғалым Қожа Ахмет Йассаудің өмірі, ислам дінін дәріптеу мақсатында жасаған амалдары, көпшілікке қызық әрі сенімсіздік, күмән тудырып жүретін ақынның өміріне байланысты деректер. Сондай-ақ, ақын-жазушының сопылық дүниетанымның, философиясының негізі болып табылатын, ақынның дүниетанымның жалпы желісін айқындайтын, Қожа Ахмет Йассауи есімін әлемге мәшһүр еткен туындылары, шығармашылығы жайында сөз өрбиді.*

***Кілімті сөздер:** Дәріптеуші, сопылық дүниетаным, мәшһүр, діни мистика, ғұлама-ғалым, идеология, уағыздау, хикмет, хақ жолы.*

THE SONG OF THOSE WHO WANT THE FOUNDATION OF THE SUFI WORLD RELIGION WORKS OF KOJA AHMET PASSAVI, DIWANI HIKMET

***Abstract:** The life of the famous scholar-scientist Kojah Ahmet Iassauvi, the founder of the Sufi worldview, who introduced Islam to the peoples of Central Asia in general, is interesting to Kopol, and the actions he took to glorify the Islamic religion are related to the poet's exp. Also, it defines the general line of the poet's worldview, which is the essence of the Sufi worldview philosophy of the poet-writer. You can feel about the creativity of the works of Khojah Ahmet Yassauvi.*

***Key words:** Daristeuip, Sufi worldview, popular mysticism, scholar-scientist preaching ideology, the path of wisdom.*

Ертелі кеш бұл дүние,
Барша жаннан өтпес пе?
Дүние малың бір күні,
Қолдарыңнан кетпес пе?

(Қ. А. Йассауи)

Кіріспе бөлім: Кезінде «Диуани хикметті» зерттеуге ұзақ уақыт жұмсаған, көрнекті ғалым Е. Э. Бертельс бұл дидактикалық сарындағы туындының ежелгі түркі поэзиясымен дәстүрлі байланысы бар екенін дәлелдеп, төмендегәдей пікір айтқан болатын: «Ахмет Йассауидің жырлары күні бүгінге дейін қазақ даласынан Азияға дейін кеңінен тараған фольклорлық лириканың түрлерімен сырттай ұқсас бодып отырады. Бұл ерекшелікті сопылық әдебиетті алғаш рет Йассауи бастап тұрақтандырды. Осыдан кейін, өзге елдердің дәруіштік поэзиясында да бұл үрдіс жалғасын тапты, сөйтіп, жазба поэзиямен мен фольклордың байланысы бұдан былай жаңа сипат алды»

Негізгі бөлім: Ислам жолын уағыздаушы-Қожа Ахмет Йассауи Испиджаб (Ақсу, Ақшаһар, Ақтұрбат) қаласында дүниеге келген. Қазіргі Оңтүстік Қазақстан, Түркістан қаласы, Сайрам қаласы. Басқада ақындарымыз секілді Ахмет Йассауидің де туылғаны жайлы анық мәлімет жоқтың қасы. Дегенмен, 1166 жылы қайтыс болған деген мәліметтер бар. Оның Йассауи атанып кетуінің мәнісі, қазіргі Түркістан қаласы сол кезеңде Йассы деп аталатын болғандықтан, ал ақын Йассыда өмір кешкендіктен Йассауи атанған. Ақынның әкесі Шейх Ибрахим түркі тектес тайпалардан шыққан, өз дәуірін көрнекті тұлғалардың бірі болған. Анасы Айша қазақтар оны Қарашаш ана деп атаған. Шейх Мұсаның қызы болған. Әке-анасының күмбездері Шымкент облысы, Сайрам қаласына жақын жердегі ескі қауымда.

Ахмет Йассауи алғаш өз сауатын әкесінің тәлімән алып ашқан, онан соң, өз ауылында білім алған. Ал ақынға алғаш ислам дінінен Бахаул-дин Испиджаби денен ғұлама сабақ берген. Кейіннен ақын Түркістан қаласынан келіп, өмірінің соңына дейін сонда болады. Ахмет Йассауидің болашақ ақын, ғұлама-ғалым

болып қалыптасуына бұл қаланың үлесі орасан. Өйткені Түркістан қаласына келіп, атақты Арыстан Баб, Жүсәп хамадани сияқты ғұламалардан дәріс алып, өз өзін таниды. Бұл жайлы ақын өз сөзінде былай дейді:

Жетіде Арыстан Бабқа арнап келдім,
Мұстафа өсиетіне қаңбақ болдым.
Сол шақта мың бір зікір сарнап бердім,
Алаңсыз Аллаға бет бұрдым міне,-

Сондай-ақ, Түркістан қаласы сол кезеңде Ұлы Жібек жолының тоғысқан торабына орналасып, бүкіл әлеммен қарым-қатнас жасап отырғандықтан, білім, өркениеттің Шығыс орталықтарының біріне айналған. Ақынның есімін әлемге мәшһүр еткен «Диуани хикмет» («Ақыл кітабы»), «Мират-ул Қулуб» («Көңілдің айнасы») және «Пақырнама» атты шығармалары болып табылады. Ал енді осы шығармалардың ішінде атақты «Диуани хикмет» шығармасына тоқтала өтсек. Сопылық дүниетанымның негізін салушы, жұртшылықты хақ жолына, хақ тануға уағыздайтын туынды. Өлеңдер жинағы ретінде жазылған бұл еңбегі көп замандар бойы қолжазба күйінде тарап келген. Сонымен қатар, әрбір діншіл адамның бала жасынан, жаттап айтып жүретін үйреншікті, сүйікті туынды болып табылған. Ақын он төртінші, он бесінші, он алтыншы, он жетінші, он сегізінші, он тоғызыншы хикметтерінде негізінен өз өмірбаянынжырға қосқан. Соның өзінде ақын «Диуани Хикметтің» басты идеясын айтудан ауытқып кетпеген. Қайта ақынның ғұмырнамасы «Даналық кітабының» философиялық мәнін, көркемдік көрінісін жетәлдәре түскен.

Қорытынды бөлім: Ислам дінін дәріптеуші, данышпан ақын, ғұлама ғалым атақты Қожа Ахмет Йассауи пайғамбар жасына жетіп, Аллаға шүкіршілік етеді, одан әрі, яғни алпыс үш жастан асып, тірі пенделер арасында жүруді өзіне үлкен күнә санайды. Сол үшін ол жер астына арнайы салынған орынға хилуетке түсіп, қалған өмірін сонда өткізеді, Бұл туралы ақын өзінің «Даналықкітабында»

Таң сәріде дүйсенбі күн жерге кірдім,
Мұстапаға қайғы тұтып кірдім міне.
Алпыс үште сүндет деді естіп білдім.
Бақыл айтып жер астына қадам қойдым,
Жарық дүниені талақ етіп, хақты сүйдім.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ (REFERENCES)

1. Н. Келімбетов «Ежелгі дәуір әдебиеті» Алматы өаласы, Атамұра баспасы, 2005 жыл, 225-238 бет
2. Қ. Сүйіншалиев «Қазақ әдебиетінің тарихы» Алматы қаласы, Санат баспасы, 2006 жыл 117-134 бет